

زورايستريزىمىنگ (اوت پارازليغىنگ) اصلى مكانى توركمن توپراغى بولوپدېر

آدامزادىنگ اودى تاناپ، اونى اوز گونده ليك دورموشىندا اوللانماغى اولى اوزگرشيكلره آليپ گلدى. مونگا شول دۇورىنگ اولى رولوتسياسى دىيپ آت برسە بولار. اوت انسان اوغلنى غار انگقلىقدان، ساويقدان غوتاريپ، واغشى و بيرتيجى حايوانلارنىڭ هجومىندن غوراماغا ممكنچىلىك دۇره تدى. ايندى ايلكىنجى آتا- بابالاريمىز اوت گويچوندىن آو اولماقدا، اولانان حايوانى بيشيرىپ ايمكده، انسانىنگ آيرىلماز گويچونه اۇوريلدى. شول اساسدان اوت مقدس حاساپلاپ، اول بارادا دورلى فيلوسوفىكى غار ايشلار دۇره تدىلر. اونى هميشە يانيپ دورار يالى قوراپدېرلار. هاچاندا گۆك گورلأپ، يىلدىريم چاقىپ جنگله اوت دوشسە، ايلكىنجى انسانلار «اوت خوداينىڭ بىر زادا قاهارى گن بولمالى» دىيپ اونى كۇششدىرماگە سىنانشىپ، يولوندا قوربان برمآگە تاييارلانىپ، باشدا بىر قىزى قوربان ادن بولسالار سونگرا «اوت خوداى اوچىن» بىر حايوانى قوربان ادپدېرلر. اينها شول اساسده اينگ قادمى دىنلردن بىرىسى بولان «اوت پارازلىق» اينانجى» يۇرگونلى بولوپ اوغرايار.

اوت و ياغتليغىنگ سىمبولى بولان گونه بىزىنگ آتا- بابالاريمىز- دا غاتى حورمات قويوپدېرلار. توركمنلر اۇيلرى نىنگ غاپىسىنى گونىنگ دوغيان طاراپىنا ادپ قويوپدېرلار. اير بىلن توروپ گونه سالام برىپدېرلر. گون دوغاندان سونگرا، اوستونى گونه باسيريلىپ ياتيپ غالماق اولى عايپ حاساپلانىپدېر. گۆزدن ايت تىرسك چىقان ماحالى گونه سالام برىپ، بو كسلدن قوتولماق ايسلأپدېرلر. يا- دا سولى يابا بارانلارنىندا:

«سالامالىكىم سوو آقا، اليم- يوزوم يوو آقا،

اؤيمىزه مىحمان گلدى، بىر ايجىملىك بر آقا»

دىيپ سووا حورمات قويوپدېرلار. اوغوزحاننىڭ ايلكىنجى اوغونىنگ آدى نىنگ «گون حان» بولاندىغىنى- دا يادلاپلىنگ. «گون» آدى بىلن بىر تورك توپراغى نىنگ ياشاپ گچندىگىنى- ده بىليارىس. هنىزم توركمنلرده «گوندوغدى» آدى يۇرگونلىپدېر.

تورکمنلر اودا، سوا، يله و توپراغا غاتی حورمات قویوپدیرلار. اولارینگ هرسی نینگ تانگری لاری نینگ بولانديغينا اينانپیدیرلار. اونگا سونگ- سونگلار «ایه» دیپیدیرلر. مثال اوپین «بیر یرینگ ایه سی بار» دیین سۆزلری یانگی- یانگیلار اشیدردیک. بللی روس یازجیسی واسیلی یان اۆزی نینگ چنگیزخان دیین اثرینده تورکمن بیگیتلری نینگ اورشا گیتزدن اۆنگ اوت یاقیپ اونونگ داشیندان آیلا نیپ، قوردونگ اوله شینه منگزش سسلربیلن اؤجوگیپ، آیقلارینی بیر- بیرلری نینگ آیقلارینا قاشدیریب، غاضابا مونیانمیشلر- دیپبلله یار.

زور ایستریزیم (اوت پارازلیق) اینگ قادیمی دین بولوپدیر. یهودیزیم، خریستیانلیق/ مسیحی و اسلام دینلری نینگ دۆره مگینه اوت پارازلیق اولی تاثیر ادیدیر. شو دینلر زور ایستریزیمینگ کۆپ سانلی تاغلیماتینی اۆزینه سینگدیریدیر. عاراپلار (مسلمانلار) ایلکی اورتا آریا گلنده یرلی حالقینگ اینامینا گیرجک بولوپ زور ایستریزیمینگ کۆپ ترمینلرینی/آدالغالارینی، سۆزلرینی، ناقلیلارینی گینگدن اولانپیدیرلار. عاراپلار اۆز متحیتلری بولمانی اوچین اوت پارازلاری نینگ عبادات حانا لارینی مسلمان متحیتدی حۆکمینده پیدالانپیدیرلار. «مناره» دیلیان سۆز اودونگ یانین یری دیپپ ترجیمه ادیلیار (نار = عاراپچا اوت). اسلام، اوت پارازلیق دینینی یوق اتمآگه سبآپ بولان بولسا- دا اول اۆز دآپ- دستتورلارینا کۆپ زاتلاری اۆز لشدیریدیر. تورکمنینگ بو گۆنکی دورموشیندا اونونگ بیر توپار دآپ- دستتورلاری ساقلا نیپ غالیپدیر، اول بیزینگ دورموشومیزینگ نینگ کۆپ طاراپینا گچیدیر. اولاردان اینگ مهمی تورکمنلرینگ اودا قویان حورماتینی ساناماق بولار.

تورکمن اودی همیشه مقدس حاساپلایار. مثال اوچین «اوت اوراز»، قدرت، کرامات دیپیدیرلر، یا- دا «اوت آستیندا بلا غالماز»، یا- دا دوغالاردا حوکمان کۆمور بوله جیگی بولیار. شول کۆمرجیک- م مقدس اوت دان دۆرآن حاساپلانیار. قویون سوروسینه گۆز دگمز یالی اونی اودونگ آستیدان گچیریدیرلر...

قوربائلىق چالينجاق مالينگ غانى نينگ دۈكولجك چوقورجاغازدا كۆمور، دوز و بوغداي قويبارلار. بندرتوركمن- اولى آرىق اوباسى ۱۹۸۵- نجى يىل

توركمنلر اوت دان غاتى قورقوپ، اونى تابو حاساپلايدىرلار. اگر- ده اودونگ اوچغونى بىرسى نينگ اشگينه دوشوپ بىر دشيجيك ادائيسه اونگا غاتى غينانارلار اكن. قاوليغينگ عالاماتى دال ديبيديرلر. شو ياغدايدا ياشولولار اول ادامىنى كۆششديرك بولوپ: «غينانما، اوت اوراز. اونونگ سانگا دوشن اوچغونى اوراز، باهبيت بولار» ديبيديرلر. توركمن اودى هيچ وقت سوو بيلن اوچورمز. اونى اولى گناه سايبيديرلار. مثال اوچين اگر- ده تۇتاندن سوولى تونگچانى يا- دا چاينگى اودا آغدار ايسالار شول بادا اوز گوناسىنى يوماق اوچين اودا بىرنمه اون سىيارلر. اوندان چورك، اولام اوت يالى كراماتلى زات بولمالى ديبيپ، شول زامانانگ آدمالارى غاتى اينانيديرلار. يانيپ دوران اودا هيچ ماحال چاپا زات تاشلانماندير. اودونگ كولى دپه جيك ادپ ساقلانيدير. شول اساسدا بىرينه ياراماز سوز آيديلاندا، اورون توتماسين ديبيپ «اونونگ كولى دپه توتماز» ديبيدير.

مازار داشلار. اوندا اوت ياقماق اوچين ادبلن يۇرپته اويوقلارى گۆرسه بوليار. مونى زورابىستلرينگ دىنى مراسملرينداكى «بخوردان» (اوت ياقيليان) «دأبى بيلن دنگشديرسه بولار. توركمنصأحرا- حالات نبى. ۱۹۸۵

كۆپ واقتلاپ زورايستريزيم ايلكى بيلن گونباتار ايراندا دۇراپدير ديبپ يۇرگونلى پيكير اهلى دونيا ياپرايدى. اما بو يالنگيش پيكير بولوپ چيقدى. پرافسسور بويىف يىنگ، عاليملار دامدمايف يىنگ، لوكونين يىنگ، ميربابايف يىنگ، گراناتوسكى نىنگ، ساريانيدى نىنگ آيديشلارينا گۇرا زورايستريزيمينگ واطانى اورتا آزيا بولوپدير¹. اوت پارازلار يىنگ مقدس تاغليماتى جمع لنن آوستا- دا اولار يىنگ ياشايان يري يدى يورت گۇركز يلىار. اول هم بولسا خوارزم، باكتريا (حاضيركى آوغانىستان)، سغد، نوساي، آريا و مارگيانا/ ماري. غاديمي مرغاب يىنگ كنارى شول دريانينگ ياقا بويوندا يرلشيان مارغوش/ ماري يوردى زورايستريزيمينگ مركزى بولوپدير. اونى آرخيولوگ غازوولارى تاصصيقلايار. مثال اوچين شول يرده اوت پارازلار يىنگ قاديمى عبادات خانالارى تاپيلىپدير. شولار يىنگ ايچينده گلچكى اوت پارازلار سوو چوقونىپ- شول وقت سوو يىنگ مقدسليگى گويچلى بولوپدير- اوز داپ- دستورلار يىنى يرينه يتيريارلر اكن. اوت پارازلار يىنگ عباداتخانا سندا هميشه اوت يانيپ دورويدير. مونگا بولسا يا اومماسيز آغاچدان يا- دا بالقان توپراغينداقى نبيتلى پالچيقدان پئيدالانان بولماقلارى آخمال ديبليار. ايلكى بيلن مرغاب درياسينا «حائومانى»- اول آدامىنى سرحوش اديان ايچكى- صاداقا ادرا لر اكن. حائوما بولسا مانده راگورا ديبين اوسومليكدن تاييارلانان. آخر، اودونگ مقدسليگى، سوو يىنگقيدان اوستون گليپدير. شوندا سونگ اوت بيلن سوو، اوت پارازلار يىنگ دينينه دنگ حقولى بولوپ گيربيدير. پارفيالى لار يىنگ دۇورينده ميترايسيم (گونه چوقونماق) بوتين دونيا ياپرا ديبليدير. پارفيالى پادشالار «گونه» آنت ايچيپديرلر. (ايليم- گونوم بولماسا- آييم- گونوم دوغماسين). بوتين دونيا ياپران زورايستريزيمينگ توركمينستاندا دۇر آنديگى بىرتوپار فاكتلار بيلن تاصصيقلانيار. نوساي غازوولاريندا تگه لك و دۇرت بورچ زال لاريندا/ سالون لاريندا عاليملار اوت پارازلار يىنگ داشا يازيلان حوداي لار يىنگ آدلار يىنى اوقاپديرلار. اولار بولسا ميترا(گون)، اورموزدا (عاقيللى يولباشچى)، ناننايى (نانا). عاليملار يىنگ آيديشينا گۇرا «انه»، «آنا»، «ننه» توركمين و آذربيجان سۇزلرى اوت پارازلار يىنگ ناننا آدلى حوداينندان آليان، يوغسامام دينگه توركمين دال، همه حالقلار انه سيني حودايدان كم گۇره نوق. «نان» سۇزىنى هم عاليملار ناننايا حوداي بيلن بيان اديارلر. چونكى نان- دا دانه لى اوسومليكلار يىنگ حودايى بولوپدير.

۱۹۳۰- نجى يىلدا آرخيولوگ ماروشچينكا «بابادورمازدا» (تجن يىنگ قولاييندا) شول پرداكى چشمانينگ باش ساقاسيندا اوت پارازلار يىنگ عباداتخانا سيني تاپيپدير. ايلكى اول سوو كولتى/

سرادينگ: توركمينستان س س ر يىنگ تاريخى. اشغابات¹

حورماتى بىلن باغلانئىقلى. «آناھىتا» يا- دا آناخىزا(انھ تانگىرى) حوداينگ آدینا باغىشلانان عباداتحاناسى بولوپ تا بىزىنگ ارامىزىنگ / اييامى ميزىنگ ۳-۷ نجى عاصرینا چنلى حرکت ادیپدیر. ۱۹۷۵- نجى یئلدا «آرتیق» ینگ "آق دپه" دیین پردھ (تجن ینگ قولایئندا) عباداتحانانینگ گوندوغار بولومینده پرلشیان آلتار تاپیلدیر. شول عباداتحانا تورکمنیستاندا عاراپلار گلاینچا یورگونلى بولوپدیر، سونگرا مسلمانلار اونى متجیده اووریدیرلر. ماری نینگ گبر غالا/ کاپیر غالا حاراباچیلیغیندا اوت پارازلیق دؤوریندن غالان ایکی سانى عباداتحانانینگ غالیئدیلارى تاپیلدی، اولارینگ آدلاری «حودادو» و «بارزین». اولار بىزىنگ ارامىزىنگ ۳- نجى عاصرینا چنلى حرکت ادیپدیر.

أنوو غازوویندان تاپیلان یادیگارلیکلر- انھ تانگىرلاری

اوت بیلن باغلى ام ادیش اصولی- دا بولوپدیر. بیر بؤلک ماوی پارچه نی اپلاپ، بیر اوجى اودا یاقیلار، سونگرا پارچانینگ اوت دوشن یری سؤندورلیپ، کسلان کیشی نینگ مانگلایى نینگ اوچ- دورت یرینه باسیارلار، سونگرا شامان/ طبیب آغیزینا بیر آتیم دوز آتپ چه یناپ: «پوف – پوف، توف- توف» دیپ اوفله یار. سونگرا- دا «اوت آستیندا بلا غالماز، ام بولسون، بوتین بلالارینگ داغا- داشا اورناسین» دیپ اللرینی ایکی- اوچ گزک یره/ توپراغا اوریار. گوزدن قوراپ ساقلاماق اوچین اوزارلیک یاقیلیپ، اونونگ توسسه نی اویه غالدایارلار. اوزارلیک اوسوملیگیندن درمان هم یاساپدیرلار. تورکمنصحرانینگ گوللیداغ اطرابی نینگ غارانگقى جنگل اوباسیندا یاشایان (حأضیر بارمی یا- دا آرادان چیقیمی بیلمه دیم) ارجب پورخان دیین بیرىسى- ده روحى تاپدان کسسلانلری اوراغى غیزدیرپ، اولارینگ مانگلایئنا باسماق بیلن ام ادردی. انم پاخیر بیرسینه کایانده «مانگلایئنگا اوراق داغى باسیلسین» دیپردی.

ارجب پورخان. غارانگقى جنگل ۱۹۸۵

نوروز، اوت پارازلارینگ اینگ اساسی بايرامی بولوپ گلیار. کابیر تورکمن تیره لری تا ۲۰- نجی عاصرینگ باشینا چنلی اودا چوقونیب یؤرأیدیرلر. حامانا اوت آدمی همه بلالاردان حالاص ادیار دیپ، اینانیا لار اکن. شول دأب یئلدا بیرگزک بله نیار، اونگا «غار اچار شنبه» دیپیدیرلر، آریایی لار اونگا «آخر چهار شنبه»، ساریق تورکمنلری «آمان اوت» دیپ آت داقیدیرلار. تورکمنلرده کؤپی گؤرن آداما «انچمه چارشنبه نی باشدان گچیرن» دیلیار. غاراچار شنبه گونی گلنده اسنقولى نینگ عیاللاری کاغیذدان یاسالان بادبؤه رگی، اوستونده یانیپ دوران چوپره گی بیلن چاغالارا اوچوردیارلار اکن. شو انایی گؤرنیشی، بللی اتنوگراف و تاریخچی گ. کارپوف ۱۹۲۲- نجی یئلنگ اکتر آیندا اسنقولى اوباسیندا اوز گؤزی بیلن گؤرؤپدیر^۲. ایتالیان سیاحتچیسى مارکوپوللو و اتنوگراف عالیملار شول ساندان س. دیمیدوف ینگ یازیشینا گؤرأ نوروز بايرامیندا تورکمنلرینگ کؤپوسى اوت یاقیپ شونینگ اوستوندن بؤکرلر اکن. شول دأب هر یرده بللی بیر واقدا بللنمأدیر. تورکمنلرینگ کؤپوسى مثال اوچین تکه لر، سالیلر، آرساری لار، آتالار، گؤکلنگلر، یمرلی لر، غار اداشلی لار، ایگدیرلر، چاودیرلار، بو دأبی "مرد" آیندا بللمگی یؤرگونلی ادیدیرلر. شو وقت هم اوتدان بؤکمک دأبی نوخورلاردا ساقلانیپ گلیار. اوت بیلن باغلی اؤرأن گنگ اینانچلار- دا بار. اولارینگ کؤپوسى هنیزم یؤرگونلی. مارت آیندا یدی اؤیدن یئغنالان اولی اوت یاقیلیپ، اونونگ اوستوندن بؤکوپ شو سؤزلری آیدارلار اکن:

شامان اوت، بولدوم شاد، پارلاپ اوستونگدن بؤکدوم،

زورلاپ گونأمی دؤکدوم، اونگین قیل ایشیمی،

² Ýazyjy Rahym Eseniň ýatlamalaryndan.

اوزین ات یاشیمی، قورا منینگ داشیمی.
سیغیندیم سانگا زورلاپ، قویماغین منی حورلاپ.^۳

حاضیرم کابیر تورکمن تیره لری اودا اولی حورمات قویبارلار، یا- دا شوندا چکینمان دورانوقلار. تازه اویه گۆچنلرینده آرواخلاردان، جن لاردان قورانماق اوچین ایلیکی باشدا اوجاقتا اوت یاقیارلار، کابیر تورکمن تیره لرینده مثال اوچین آتالاردا اولینی یووپ بولاندان سونگ شونینگ آشاغینداقی یازیلیان یازمانی- اودی حاراما چیقارماچاق بولوپ، یاقمایارلار، گونباتار یوموتلار بولسا یوشغینی چونگ چوقورغازیپ گۆمیأرلر، اوستوندن هم تایاق دیکیارلر.^۴

تورکمنلرینگ آراسیندا غادیمدان آیدیلیپ گلیان «اؤولاد اتینی بی حال گۆرمه» بو ناقیلینگ غیزیقلی تاریخی بار. تاریخی استرابون ینگ آیدیشینا گؤرأ زوایستریزیم، مازدایسم اساسیندا دؤرأیدیر- مازدایسم- دا اوت پارازینگ بیر گۆرنیشی- اول دین اساسان سغدلارینگ، باکتریالی لارینگ، کاسپی لارینگ، گیرکانلارینگ (هیرکانی= حاضیرکی گورگن، کومت غاویز) آراسیندا گینگ یایرأیدیر. شو ملتلرینگ اولینی اییان یوریته ایتلری بولوپدیر، اولارا «قبر غازیجیلار» دییپ آدلاندیرییدیرلار. بو ایتلرینگ یوریته توخومی بولار اکن. اولارا آمدان قاوی سرادپ، اوز ماشغالاسی نینگ بیرسی دییپ ساقلاپدیرلار. اوت پارازلار اتی مقدس حیوان حاساپلاپدیرلار. تورکمنلرده هنیزم «ایت ینگ ساناوندا آدینگ یوق»، «ایت ینگ غارغیشی قوردا یتمز»، «ایته شام، قوردا ایم» یالی ناقیللار ساقلائیپ غالیپدیر. اگر- ده بیرسی اتی اورسا یا- دا اونگا سؤگسه اول حوکرمان جزالاندیریلار اکن. ایت بیلن باغلی بیر غیزیقلی روایات بار. بو واقعا ۱۶- نجی عاصرا دگیشلی. بیر ماحال مانغیشلاغا خوارزم دن کمال الدین شیخ میحمان بولوپدیر. مانغیشلاقلی بیرسی، مؤجک میکان دییپ، شیخ ینگ اتینی اؤلدوریدیر. اول بیگیت دن ایشینه اؤکونیدیر اما اونونگ أهلی دوغان غارینداشلاری شیخ ینگ غارغیشیندان اؤلوپدیر. اتی مانغیشلاقتا آدم جایلان یالی جایلاپدیرلار، باش اوچوندا بیر بللیک قویوپدیرلار، کؤپ یتلاپ اتینگ قبری سجده ادیلیان یر بولوپدیر. یؤنه ایته چوقونماق، اونگا سجده اتمک اسلام دینینا غابات گلنه نوق. اونی اسلام اولی گناه حاساپلایار چونکی ایته سجده اتمک اوت پارازلیقدان اوغور آلیار. مانغیمغولی دا «ایت پاراز ملت لاشی یاندیرار» دیین سطر بار. اما اتنوگرافلارینگ آیدیشلارینا

³ Gurbancemal Yıyasowa: Mahtumkulu Divany. Türk dünyasy gençlerin jurnaly. 4.yıl № 6 1998

⁴ R.Esen: Yatlamalar

⁵ R.Esen. Yatlamalar

گۇرۇاگر- دە صوفىزىمدان اوغور آلسانگ، اونونگ تاغلىماتلارينا دوشونىسنگ، بو ىرده هىچ بىر كناه يوق. بلكى «اۇلاد اتىنى بى حال گۇرمه» دىين ناقليل شوندان دۇران بولسون.
 زوراىستىرىستلر، توپراق حاپالانماسىن دىيىپ، اولن آدمىنى اىلكى بلندلىكده قوبوپ، حاچان- دا اونونگ اتىنى غارغا قوشلار اىيىدن سونگرا يونگلرىنى گۇمىانمىشلر. شول اساسدا هيز هم توركمنلرده بىرىسبنه غارغىش ادنلرىنده «گۇزونگى غارغا چوقسون» دىيارلر.

زردشت ينگ عصاسى نىنگ اوچونداقى سيفرىنگ شىكلىنى، توركمنىستانىنگ آلپىن دپه سىنداكى غازوولاردا تاپىلان آلپىندان ياسالان سيفرىنگ كله سى بىلن دنگشدىرىپ گۇرىنگ

زوارستىرىم، ىر يوزوندأكى بار دىنلردن غادىمى دىن. اول كۇپ عاصىرلاپ ادامزادىنگ عاقىل- هوشىنى ايه لآپدىر. شو دىن ينگ دوىبونى توتان آدم زورائوشترا، زورا آستر/ زردشت بولوپدىر. اول «چىپار رنگلى دويه لرىنگ ايه سى» دىيلىپ ترجىمه ادىلىپدىر. اونونگ اۇزى بویره ساچلى، داپاو، گۇرمه گى آدم بولوپدىر. اول حالقا يوزله نىپ شىله دىير اكن: «آدملار! اودا چوقونىنگ، اودا حورمات قوونىنگ، اونونگ چىرالارى سىزى دوغرى يول بىلن اكىدر، نور شۇهله لرى بولسا سىزىنگ يوره نكيزىنگ چولا بورچچاغازلارىنى ياغتىلاندىرار». اونونگ تاغلىماتلارىندان «ياغشى نىت، ياغشى پال، ياغشى سۇز» اساسىندا دۇران ناقليلار هنىزم بىزىنگ آرامىزدا بۇرگونلى: «ياغشى نىت، يارىم دولت»، «پالنىنگ يولداشىنگ بولسون» «ياغشى گپ ىنلانى حىندان چىقارار» ...

عاراب يورتلارىندا دۇران رواياتدا زارائوشترا حامانا عىسى پىغامبرىنگ دۇره جگىنى اۇنگوندىن بىلىپدىر. اولام بولسا زارائوشترانىنگ نبیره سى بولمالى مىش. زارائوشترا گوشتاسپ ينگ اوغلى،

اسپیتاما تیره دن (آق رنگلی آت). انه سی نینگ آدی دوغدو. اۆزی هم مارگیانادا/ ماری دا بیزینگ اییامیمیزا چنلی بولان دؤورینگ ۵۷۰- نجی یئلدا انه دن دوغلوپدیر. بو سنه نی اۆز اثرلرینده البیرونی گتیریأر اول هم بولسا اوستا- داقی سنه غارشى گلمه یأر. کأبیر ماغوماتلارا گورأ اول عیسی پیغامبردان ۹۷۰۰ یئل اؤنگ دوغلوپدیر، باشغالاری بولسا عیسی پیغامبردان مونگ یئل اؤنگ حأصیرکی تورکمنیستانده دوغلاندىغینی آیدیارلار. زردشت ینگ پندلری «غات/ غات» دیین یئغیندی- دا یئغنا لیبیدیر. زرتشت ینگ مال کسپ قوربانلیق اتمک بیلن غارشى دیغی آیدیلیار.

ماقالامیزینگ آخیریندا تورکم نصحرالی گورنوکلی عالیم ایلدشیمیز آی محمد آی محمدی نینگ ایراندا چاپ بولان «یول» ژورنالیندا یازان مقالاسیندان پیدالانیپ، قدیمی اوستا دیلی نینگ تورکمن دیلی بیلن باغلانیشیغی باراسیندا دوروپ گچمگی ماخول گوردیک.

" زردشت- ینگ اوستا کتابیندا بو گونکی اورتا آسیا تورک اولکه- لریندن خوانیرث= حأصیرکی حیوه یوردی و مارگیانا= حأصیرکی ماری یالی یورتلارینگ آدلاری آغزالیبیدیر. اوستا اصلیندا میترا ییسم دینی نینگ اساسیندا دؤرأندیر (میترا سؤزی تورکمن دیلینده تانگری سؤزودیر، «تانگ» یا «دانگ» و «گونش» سؤزلری بیلن باغلانیشیقیدیر). اهورمزدا یعنی الله سؤزی تورکی دیلی نینگ ۶- ۵ مونگ یئل دوامیندا اویتمگه سینی ناظارا آلساق، انسانی یارادان «آق ایشیق»، یا- دا یارادانینگ «آق اودی» مانیسیندادیر. اوستا دیلی بو باقمندان حأصیرکی تورکمن دیلی نینگ گراماتیکاسینا اورأن یاقین. بو بارادا شو آشاقداقی مثالا دقت اده یلینگ. اوستادان آلنان بو سؤزلمی (جمله نی) تورکمن و اؤزلرینی اوستانینگ یکه- تاک میراثدارلاری ساییب گلایان فارسلا رینگ دیلی بیلن دنگشدریب گورینگ:

ائیر یه ما اویشو (أرلر یغناغی)

ایشیو	یه ما	ائیر	اوستا دیلینده
اویشیأ	ای مه	ایگ آر	تورکمن دیلینده
انجمن، جمع	از برای	اصیل زادگان نر	فارس دیلینده

اوستاداقی "واستر" یعنی آبادانلاشدیرماق و "ایستاک" یعنی اولولوق ایسلمک سؤزلرینی آلیپ گوره یلینگ:

"اب= یوقاری، اولی، "ایستاو" بولسا ایسلگدیر.

تورکمن دېلینده **آبا**، حاضیرکی **آقا** سۆزودیر. فارسلا بو سۆزی تورکمنلردن **آلیپ آبا و اجداد** سۆزونده

(حایرلانیارلار)

آپ سۆزی بولسا **آپ-آسسا یعنی اوران یواش** و **آپ-آیری**، **آپ-آق** یالی سۆزلرده گلیار.

بو گونکی فارس دېلیندکی خواستن یعنی ایستک/ایسلگ سۆزی قدیمی اوستادا اولانیلان **اوز و ایستاک** یعنی

فارسچا **خود و استن** بیریکدیرپ آیتساق خواستن سۆزی و دویبی تورکچه دیر.

اوستادا سۆزونگ باشیندا گلیپ اول سۆزی نگاتیو(منفی) گۆرنوشه اوریان **"آن"** سۆزی هم بوگونکی تورکمن دېلینده اولانیلار. مثلم اوستاداقی **"آن آپ"** یعنی سووسیز، تاپ سۆزی یا- دا آن آهیتا یعنی **عیپ-سیز** پاک سۆزلرداکی **"آن"** سۆزی بوگونکی تورکمن دېلینده ان آپ= آشغارسیز، قاریندیسیز(خالص) آراسسا سۆزینده گلیار، آپ سۆزی حایا، زبیل سۆزودیر، فارسلا بیزینگ بو سۆزومیزی خفه یعنی دمیکمک، بو غولماق ماناسیندا آلیپدیرلار. آناهیتا سۆزی بولسا بیزینگ دلیمیزداکی «انه» سۆزی بیلن بیر کؤکندیر، آناهیتا دیمک «امدیرپپ سویتدن قاتدیران انه»، آیدیم آیدیان انه دیر.

اپرویز سۆزی هم تورکچه دیر. آپ= یوقاری، آنگیرباش، آتا- بابا، اریز بولسا اوران، ینگن ماناسیندیر.

آریان ویچ (فارسلا آیتیشلایین قدیمی ایران) سۆزوی هم تورکچه دیر، آری هم آراسسا هم ار ماناسیندا، **"یان"** بولسا یورت هم بیر طارایی، یاتی (جهتی) سالغی برمکدیر، ایلری یان، آشاق یان و ش.م. لر، ویچ سۆزی تورکچه ده ویک یا- ده ایک، ایک سۆزودیر. جمعلآپ آیتساق ایرانویچ **"ایگلرینگ/ ایی لرینگ/ یاغشی لارینگ** یوردی **"دییمکدیر.** بو ایران، حاضیرکی فارسلا گلزدن اؤنگ تورکلرینگ یوردی دیگی باراسیندا حتی فردوسی نینگ شاهناماسیندا دلیل بار. فردوسی بیر ناچه تورکی ملتلرینگ آدینی آغزاب، اولارینگ ایران پادشاسی خسرو شاهاهه یازماغی اؤره دندیگینی بیان ادیار:

دلش را به دانش برافروختند. نبشتن به خسرو بیاموختند

اوستادا آغزالان آنتین، کوموش، گوهر، باهالی داشلار و پارلاق سویشه لردن عمله گلن و عجایپ قالا آدلادیرلان **«گنگ دژ»** (دژ=غالا) سۆزونده هم بو گنگ سۆزی تورکمن دېلیندکی گنگ (آوادان، تأسین) سۆزودیر.

اوستادا ایلکینجی آدام ساییلیان **کیومرث** سۆزی، ایکی سانی **«کیه»**، **(کوک، گۆک، آسمان)** و **«مرت»** یعنی آسماندان اینن ایلکینجی مرت/ مرد دیمک دیر و بو سۆز هم تورکچه دیر. میترايست دینی نینگ یولباشچیسى

كياوس دى. اول آسماندا اوچماغى آرزو ادېپدير، أوستادا اول (كوى كى اوسن) يعنى گۆگده اوچان جسم دىليپدير، بو بلكى- ده شول دؤورده گۆگده اوچوپ بيلن كيچى بير جسمى انگلاتماقچى بولاندير.

ايلكىنجى پادشاه سايبيلان جمشيدىنگ آدى أوستادا «**ييم خشت**» گؤرنوشينده بيان ادليپدير. بو سؤزلىر «**ييعيم قوشا اديو**» يعنى توپارلاينن حكومت ادمكدير. **خشت** سؤزى توركمنچه ده قوشات(امر به محاصره كردن) يعنى بير ىرى قوشاپ آماق و ييعيم بولسا ينعناتماق، توپارلاتماق ماناسيندادير. كيچى أوستانىنگ (خرده اوستانىنگ) «يئا هو»(يالنگيز باشلىق) قوشغوسىنى آليپ گؤره يلينگ. اوندا شنيله دىلييار:

" ييم دريگو بيو ددات"(يعنى توپارلايىپ حكومت ادمك)

ددات	بيو	دريگو	ييم	أوستادا
دوغوش	بييك	دورشى	ييعيم	توركمن ده
زايىش	به بلنداي	وضعيت	جمعى	فارس دا

بو قوشغى نينگ- دا فارس دىلى نينگ "يدى اووروم يله سيندن گچمه يانديگى" گورنوپ دور.(آ. گ)

كيچى أوستادا گونده باش وقت ادلييان دوغالارينگ باشيندا «**حوشنوئره اهورمزدا**» سؤزلىمى گليار. بو "دؤورانى حوش سؤر ببيك اهورمزدا تانگري" سؤزودير.

دوغالارينگ آدى و زامانى باراسيندا آيتساق؛ بو باش وقت توركمن دىلينده بو گون پيدالانيليان سؤزلىر بيلن بير كؤكدن، اولار شنيله:

۱- **اوشهين**: أوستادا بيان اديلن بو سؤز، گيجه ياريسيندان گوندوغار آراسىنى گؤركزيار. بو سؤز دوغرى اوقالسا "اوشاهين آى" يا- دا اوچاغان آى بولمالى.(آى سؤزى، ياغتيليق، ايشيق)

۲- **هاون**: گون دوغاندان گونورتا آراسى. بو سؤز دوغرى اوقالسا «هاو-اوانى» بولمالى. ديمك بو سؤز اونونگ(گونونگ) آوانانى(آبانماغى/ حاكيم بولماغى، يوقارى قالماغى)، گونونگ دفا چيقماغىنى انگلاديار. بيزينگ حاضيركى آنه(آنا گونى سؤزوميز) أوستادا **آنگه** دىليپدير.

۳- **رپيتون**: أوستادا گونورتا واقتىنى انگلاديار. اونونگ آيرى گورنوشى «رپى پوين آى" سؤزودير. توركمن دىلينده ر سؤزوينگ باشينا ا گليپ رجب يرينه رجب دىلييار، بو سؤز هم دوغرى اوقالسا **آرايى سوين آى** بولمالى. آر، آرا توركمنچه ده اورتا، آپ بولسا اوزلام آيدىپ گچيشيميز يالى يوقارى ، سوين آى يعنى «ايشيق»، جملآپ آيتساق «اينگ آرادا دوران ايشيق» ديمكدير.

۴ - **ازیرین** (اۆز یایران): ایکنینی/ایکینین ماناسیندا. بو سۆزونگ باشغا گۆرنوشی «اۆزنی یییرین آی» دیلیپ
اوستادا بیان ادیلیدیر. بو گونکی تورکمنجه ده اۆزی یا- دا یۆزی یایران/ یاییلان ایشیق دییمکدیر. اوستا دیلینده
لی سسی بولماندیر، بو سس سونگرا آرتدیریلیدیر شونگا گۆرأ بو سۆز یۆزی یاییلاتینگ یرینه، یۆزی یایران
ایشیق بولمالی. سبأپ گونونگ یۆزی ارتیر هم ایکنین گینگرأک/ یایرانگراق گۆرونیار. اۆز سۆزی بولسا باشدا
آیدیشیمیز کیمین فارسلا بیزدن آلیپ اونی خود/ خود گورنوشینده اولانیارلار.
۵ - **اویسروثرم**: پاک/ آراسسا قوشغولارینگ آیدیلان چاغی/ آغشامارا. بو سۆز دوغری اوقالسا «اویه اسریک
سوریم» دییمکدیر. یعنی چوپاتلارینگ ماللارینی یاغشی باقیپ، اسره دیپ، اویه دۇنیان چاغیدیر.
